ABH-2108-09-10 Seat No.________

M. A. (Sem. III) Examination

November/December - 2016

Sanskrit : Paper-EC-304

1. अलंकारशास्त्रम् : मम्मटाचार्य काव्यप्रकाश (४–५–८ उल्लास)

2. वेदान्तशास्त्र : ब्रह्मसूत्राणुभाष्यम् – (त्रिसूत्रि)

3. मत्स्यपुराण – नियत अध्याय

Time : **3** Hours] [Total Marks : **70**

1. अलंकारशास्त्रम् : मम्मटाचार्य काव्यप्रकाश (४–५–८ उल्लास)

१ નીચેનામાંથી કોઈપણ **ચાર** સવિસ્તાર સમજાવો : १४

1 Explain fully any **four** of the following : 14

(१) शृङ्गारहास्यकरुणरौद्रवीरभयानकाः ।
बीभत्साद्भुतसंज्ञौ चेत्यष्टौ नाट्ये रसाः समृता ॥

(२) रतिर्हासश्च शोकश्च क्रोधोत्साहो भयं तथा ।
जुगुप्सा विस्मयश्चेति स्थायिभावा प्रकीर्तिताः ॥

(३) अलङ्कारोऽय दस्वेव शब्दाद्यत्रावभासते ।
प्रधानत्वेन् संज्ञेयः शब्दशक्त्युभ्द्रवो द्विधा ॥

(४) सालंकारैध्वने ते स्तैश्च योगः संसृष्टिसंकरैः ।

(५) अत्र दत्तसंकेतः कश्चित लतागहनं प्रविष्ट इति
व्यङ्गयात् सीतदन्त्यङ्गनीति वाच्यं सचमत्कारम् ॥

(६) उपकुर्वन्ति तं सन्तं येऽङ्गद्वारेण जातुचित् ।
हारादिवदलङ्कारास्तेऽनुप्रासोपमादयः ॥

(७) शुष्केन्धनाग्निवत् स्वच्छजलवत्सहसैव यः ।

(८) श्रुतिमात्रेण शब्दात्तु येनार्थप्रत्ययोः भवेत् ।
साधारणः समग्रणां स प्रसादो गुणो मतः ॥

૨ અસંલક્ષ્યક્રમ વ્યંગ્ય ધ્વનિની વિવેચના પ્રસ્તુત કરતાં રસ, ભાવ, રસાભાસ, ભાવાભાસ, ભાવોદય, ભાવશાન્તિ, ભાવસન્ધિ તથા ભાવશબલતાને ઉદાહરણ આપી પરિચય આપો. ૧૪

અથવા

૨ ગુણીભૂત વ્યંગ્ય કાવ્યનું સ્વરૂપ અને તેના પ્રકારોની વિસ્તારથી ચર્ચા કરો. ૧૪

૩ મમ્મટાચાર્ય પ્રમાણે ભરત મુનિના રસસૂત્રની ભટ્ટનાયકે કરેલી ચર્ચાનો ખ્યાલ આપો. ૧૪

અથવા

૩ અલંકારશાસ્ત્રમાં મમ્મટાચાર્યનાં પ્રદાનનું મૂલ્યાંકન કરો. ૧૪

૪ ટૂંકનોંધ લખો : (ગમે તે બે) ૧૪

(૧) ध्वनिप्रभेदाः

(२) व्यज्जना वृत्ति

(३) साधारणीकरण

(४) काव्यप्रकाशविषये कर्तृत्त्वसमस्या

૫ એક-બે વાક્યમાં ઉત્તર આપો : (ગમે તે **સાત**) ૧૪

(૧) આચાર્ય મમ્મટ પ્રમાણે ભરતમુનિનું રસસૂત્ર જણાવો.

(૨) મમ્મટાચાર્ય પ્રમાણે રસ કેટલા ? કયા-કયા ?

(૩) વ્યભિચારી ભાવો કેટલા ? કયા-કયા ?

(૪) પ્રસાદ ગુણનું લક્ષણ ટૂંકમાં જણાવો.

(૫) બાલ બોધિની ટીકાના ટીકાકાર કોણ છે ?

(૬) સ્થાયીભાવ એટલે શું ?

(૭) કાવ્યપ્રકાશના ઉલ્લાસ ચાર, પાંચ અને આઠનું નામ જણાવો.

(૮) માધુર્ય ગુણનો સંબંધ કયા-કયા રસ સાથે છે ?

(૯) મમ્મટાચાર્ય કયા પ્રદેશના નિવાસી હતા ? તેમનાં ભાઈઓનાં નામ જણાવો.

(૧૦) રસ નિષ્પત્તિ વિષયક મત કેટલા ? કયા-કયા ?

(૧૧) શબ્દ શક્તિના પ્રકારો કેટલા ? કયા-કયા ?

(૧૨) મમ્મટાચાર્યે કયા આચાર્યોના ગુણ વિચારનું ખંડન કર્યુ છે ?

2. वेदान्तशास्त्र : ब्रह्मसूत्राणुभाष्यम् – (त्रिसूत्रि)

૧ નીચેનામાંથી કોઈપણ **બે** ગદ્યખંડોનું શાંકરભાષ્યાનુસાર વિવરણ સહિત અનુવાદ કરો : ૧૪

(૧) बाधोपलब्धिश्च । शब्दश्चक्षुरादिवन्न सन्दिग्धार्थप्रतिपादकः तदर्थश्च व्याकरणादिना निश्चीयते, यथा लौककिवाक्ये तथा वेदेऽपि । न च तद्विरुद्धं निर्णेतव्यं, अप्रामाणिकत्वप्रसङ्गात् । तस्माद्वेदार्थज्ञानार्थं विचारो न आरंभणीयः । स्यादेतत् । न वेदार्थज्ञानमात्राय विचारः किन्तु ब्रह्मज्ञानाय, तस्य चात्मरुपत्वात्तस्य च अविद्यावच्छिन्नत्वात् । देहात्मभावदृढप्रतीतेः स्तदतिरिक्तस्य ब्रह्मणोऽभावान्न वेदमात्रादसम्भावना विपरीतभावनानिवर्तक ज्ञानमुत्पद्यते। प्रत्युत देहात्मभाव दृढप्रतीते श्रुतेरुपचरितार्थत्वं वा कल्पयिष्यतीति ।

(૨) स्यादेतत् । ब्रह्मविचार एवारम्भणीयो न धर्मविचारः, सर्ववेदव्यासकर्ता वेदव्यासेनाकृतत्वात्तुच्छफलत्वाच्च । कल्पोक्तप्रकारेण निःसन्दिग्धं करणसम्भवाच्च । आचारपरम्परयापि करणसम्भवाच्च । एतर्ह्यति सन्देहे सूत्रभाष्ययाज्ञिकानामेवानुवृत्तिः क्रियते न मीमांसकस्य । तस्मात्साङ्गवेदाध्येतुर्निःसन्देहकरणसम्भवान्न पूर्वयापि कृत्यम् । किञ्च, परमकृपालुर्वेदः संसारिणः संसारान्मोचयितुं कर्माणि चितशुद्धयर्थ बोधितवानिति कूपेऽन्धपातनवदप्रामाणिकत्व–भियाऽवसीयते । विपरीतबोधिका तु पूर्वमीमांसा, तस्मादपि न कर्तव्येति ।

(૩) ननु कथमत्र सन्देहः यावता सत्यं ज्ञानमनन्तं ब्रह्मेत्याह श्रुतिरेव । विरुद्धं चैतत् । स्वरूपलक्षणाकथने कार्यलक्षणस्य वक्तुमशक्यत्वात् विवादाध्यासितत्वाच्च । न हि ब्रह्मणो जगत्कर्तृत्वं सर्वसम्मतम् । नचागमोदितमिति वेदमात्रस्य ब्रह्मप्रमाणकत्वं वक्तुं कश्यते । किञ्च, व्यर्थश्चैवं विचारः । लक्षणप्रमाणाभ्यां हि वस्तुज्ञानं भवति । तच्च स्वरूपलक्षणेनैव भवतीति किमनेन, तस्मादयुक्तमुत्पश्याम इति ।

सन्देहवारकं शास्त्रं वेदप्रामाण्यवादिनाम् ।
क्रियाशक्तिज्ञानशक्ति सन्दिह्येते परस्थिते ॥

(४) केचिदत्र शास्त्रयोनित्वपूर्वपक्षनिराकरणाय तत्तु समन्वयादिति योजयन्ति । तत् पूर्वपक्षिसिद्धान्तयोर्द्वयोरप्यसङ्गतत्वादुपेक्ष्यम् । तथाहि। जैमिनिर्धर्मजिज्ञासामेव प्रतिज्ञाय तत्प्रतिपादकस्य पूर्वकाण्डस्य समन्वयमाह । अवान्तरवाक्यानां प्रकारशेषत्वात् । न च सर्वस्मिन् वेदे धर्म एव जिज्ञास्यः । तद्गुरुणैव व्यासेन ब्रह्मजिज्ञासायाः प्रतिज्ञातत्वात् । सन्देहमात्रवारकत्वाज्जिज्ञासयोः । न त्वलौकिकार्थ– साधकत्वम् । तथा इति वेदानामन्याधीनत्वेनाप्रामाण्यं स्यात् । वेदजिज्ञासेत्येवोक्तं स्यात् ।

२ વલ્લભાચાર્યના સિદ્ધાન્તો જણાવો. **૧૪**

અથવા

२ વલ્લભાચાર્યના મતે બ્રહ્મનું સ્વરૂપ જણાવો. **૧૪**

૩ અણુભાષ્યનું દ્વિકર્તૃત્વ સમજાવો. **૧૪**

અથવા

૩ વલ્લભાચાર્યના મતે જગતનું સ્વરૂપ જણાવો. **૧૪**

૪ ગમે તે બે વિશે નોંધ લખો : **૧૪**

(૧) વલ્લભાચાર્યના મતે જીવનું સ્વરૂપ

(૨) જિજ્ઞાસાધિકરણ

(૩) જન્માદ્યધિકરણ

(૪) સમન્વય-અધિકરણ

૫ નીચેનામાંથી ગમે તે **સાત** પ્રશ્નોના ઉત્તર બે કે ત્રણ વાક્યોમાં લખો : ૧૪

(૧) જિજ્ઞાસા-અધિકરણમાં વલ્લભાચાર્યે અથનો અર્થ શું કરે છે ? શા માટે ?

(૨) જન્માદિ-અધિકરણમાં કયા ઉપનિષદના કયા વાક્યની ચર્ચા કરવામાં આવી છે ?

(૩) વલ્લભાચાર્યની કેટલી કૃતિઓ છે ? કઈ-કઈ ?

(૪) અણુભાષ્ય એટલે શું ?

(૫) શુદ્ધાદ્વૈત એટલે શું ?

(૬) અણુભાષ્યની ટીકાઓ અને ટીકાકારોના નામ જણાવો.

(૭) દર્શન એટલે શું ? આસ્તિક અને નાસ્તિક દર્શનોના નામ જણાવો.

(૮) અદ્વૈતના પ્રકારો જણાવો.

(૯) બ્રહ્મસૂત્રમાં કુલ કેટલા અધ્યાય આવેલા છે ? કયા-કયા ?

(૧૦) સ્થૂણાનિખનન ન્યાય એટલે શું ?

(૧૧) સામાનાધિકરણ્ય એટલે શું ?

(૧૨) વલ્લભાચાર્યનો સમય જણાવો.

3. मत्स्यपुराण – नियत अध्याय

१ નીચેનામાંથી કોઈપણ **ચાર** સસંદર્ભ સમજાવો : १४

1 Explain with reference to the context any **four** of the following : 14

(१) सांख्यं संख्यात्मकत्वाच्च कपिलादिभिरुच्यते ।
एतत्तत्वात्मकं कृत्वा जगद्वेधा अणीजनत् ॥

(२) अग्निपुत्रः कुमारस्तु शरस्तम्बे व्यजायत ।
तस्य साखो विशाखश्च नैगमेयश्च पृष्ठजाः ॥

(३) कामनाम्ना हरेरर्चां स्नापयेद् गन्धवारिणा ।
शुक्लपुष्पाक्षततिलैश्चर्चयेन्मधुसूदनम् ॥

(४) आयुर्धनानि सौख्यश्च पृथौ राज्यं प्रशासति ।
न दरिद्रस्तथा कश्चिन्न रोगी न च पापकृत ॥

(५) प्रयक्षिणं तु यः कुर्यात् पर्वतेऽमरकण्टके
पौण्डरीकस्य यज्ञस्य फलं प्राप्नोति मानवा ॥

(६) एतत्क्षेत्रं सुविपुलं योजनं वृत्तसंस्थितम् ।
शुक्लतीर्थं महापुण्यं सर्वपापप्रणाशनम् ॥

(७) अकामो वा सकामो तत्र स्नानं समाचरेत् ।
अश्वमेघमवाप्नोति दैवतैः सह मोदते ।

(८) कन्यामृषेर्वरयतः कन्यादानं प्रदीयताम्।
तीर्थं तत्र महाराज ऋषिकन्येति विश्रुतम् ॥

२ નીચેનામાંથી કોઈપણ **બે** વિશે વિવેચનાત્મક નોંધ લખો. १४

2 Write critical notes on any **two** of the following : 14

(१) मदनद्वादशी व्रत

(२) મનુ નૌકાબંધન પ્રસંગ

(३) सरस्वतीचरित्र

(४) બ્રહ્મા સાવિત્રી વૃત્તાંત

3 પૃથુચરિત્ર ઉપર વિવેચનાત્મક નોંધ લખો. ૧૪

3 Write a critical notee on the पृथुचरित्र. 14

અથવા/OR

3 नर्मदा माहात्म्य ઉપર વિવેચનાત્મક નોંધ લખો. ૧૪

3 Write a critical not on the नर्मदा माहात्म्य. 14

૪ પુરાણ શબ્દનું નિર્વચન જણાવી પુરાણ સાહિત્યનો ઉદ્ભવ અને વિકાસ ચર્ચો. ૧૪

4 Explain the derivatation of the word Purāna and discuss the origin and growth of the Purāna literature. 14

અથવા/OR

૪ पुराणं पञ्चलक्षणम् – મત્સ્યપુરાણને આધારે સમજાવો. ૧૪

4 Explain the reference of मत्स्यपुराण with the पुराणं पञ्चलक्षणम्. 14

૫ નીચેનામાંથી કોઈપણ **સાત** પ્રશ્નોના **એક-બે** વાક્યમાં જવાબ આપો : ૧૪

(૧) બ્રહ્માનો જે ભાગ સ્ત્રીરૂપે થયો તે કયા નામથી ઓળખાય છે ?

(૨) જવાલેશ્વર નામનું પવિત્ર સ્થળ કયાં આવેલુ છે ?

(૩) સૂર્યને 'આદિત્ય' શા માટે કહેવામાં આવે છે ?

(૪) માનવસૃષ્ટિમાં બ્રહ્માના મનથી કેટલા પુત્રો જન્મ્યા છે ?

(૫) પિતૃતર્પણનો વિધિ કરતાં વૈવસ્વત મનુના હાથમાં શું આવ્યું ?

(૬) શૈવ સંપ્રદાયનું પ્રમુખ નગર ક્યાં આવેલું છે ?

(૭) પ્રલય સમયના મેઘના નામ જણાવો.

(૮) વૈવસ્વત મનુના સમયમાં બાર આદિત્યના નામથી ખ્યાતિ પામ્યા તે દેવગણ કોણ હતા ?

(૯) અમરકંટકની પ્રદક્ષિણા કરવાથી મનુષ્યને કયું પુણ્ય પ્રાપ્ત થાય છે ?

(૧૦) નર્મદાના ઉત્તર કિનારે કયું તીર્થ આવેલું છે ?

(૧૧) પુરાણનું સ્વરૂપ જણાવતો શ્લોક જણાવો.

(૧૨) ભગવાન વિષ્ણુનું વર્ણન કરતા પુરાણોના નામ જણાવો.